

*Черкашин А. І., кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки ХНУВС (м. Харків)*

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

В статті проаналізовані соціально-економічні, політико-правові, психолого-педагогічні, духовно-ідеологічні засади формування сучасних концепцій професіоналізму працівників поліції. Наголошено про необхідність використання зарубіжного досвіду формування професіоналізму працівників поліції у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів МВС України.

Ключові слова: професіоналізм, концепції формування професіоналізму, психолого-педагогічні технології, поліцейські, працівники органів внутрішніх справ.

В статье проанализированы социально-экономические, политико-правовые, психолого-педагогические, духовно-идеологические принципы современных концепций формирования профессионализма работников полиции. Обращено внимание на необходимость использования зарубежного опыта формирования профессионализма работников полиции в учебно-воспитательном процессе высших учебных заведений МВД Украины.

Ключевые слова: профессионализм, концепции формирования профессионализма, психолого-педагогические технологии, полицейские, работники органов внутренних дел.

Актуальність. Всі зусилля суспільства держави приносять користь лише у випадку, якщо самі державні службовці прикладом виконання законів, порядності і моральності. Цивільне суспільство в демократичних, правових державах, вимагає належної старанності і законності від вартових правопорядку. Відповідно велике значення в Міністерстві внутрішніх справ України приділяється питанню формування професіоналізму працівників ОВС під час організації та виконання службових обов'язків, професійної підготовки та виховання працівників органів внутрішніх справ.

Професіоналізм у правоохоронній діяльності визначається, як відповідний набір та стан розвитку системи діяльнісних, професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей правоохоронців, що забезпечують ефективну професійну діяльність, реалізуючись у професійній культурі та етиці [4, с.38].

Одним з напрямів вдосконалення формування професіоналізму працівників ОВС є узагальнення і впровадження відповідного передового зарубіжного досвіду.

Мета статті. Провести аналіз зарубіжного досвіду формування професіоналізму у працівників правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Формування професіоналізму працівників

поліції здійснюється протягом всієї служби. Перші кроки на путі до професіоналізму працівники поліції зарубіжжя роблять у відомчих навчальних закладах. Саме там майбутні працівники поліції озброюються сучасними знаннями по розкриттю власного потенціалу, опановують шляхи та методи свого професійного зростання. Формування професіоналізму працівників поліції здійснюється під час організації професійної підготовки та виховного процесу. Розглянемо це більш детально.

Безпосередній, цілеспрямований, формалізований процес формування професіоналізму працівників поліції здійснюється в двох сферах діяльності: в процесі професійної підготовки і безпосередньо в процесі професійної поліцейської діяльності. Наприклад, в освітніх установах, як правило, процес виховання тісно пов'язаний з процесом навчання. Так, у Вищій школі поліції ФРН у слухачів формується усвідомленість і самостійність ухвалення рішень. Поліцейські-управлінці, що приїжджають на курси підвищення кваліфікації, самі визначають програму семінару. Їм заздалегідь направляють анкети з проханням висловитися щодо актуальних проблем поліцейської діяльності, які необхідно обговорити. Пропозиції вивчаються, узагальнюються і на їх основі складається навчальний план.

Психолого-педагогічний і науково-правовий аналіз зарубіжних конституцій, конституційних і органічних законів, законів про поліцію, інших нормативних правових актів демократичних держав, міжнародного законодавства, науково-теоретичних джерел, фактичного матеріалу і практики діяльності поліцейських систем дозволяє виявити цілий ряд чинників і умов, що формують і детермінують концепції формування професіоналізму працівників поліції в сучасній демократичній, правовій, соціальній державі[1].

Концепція формування професіоналізму працівників поліції є сукупністю основоположних, керівних ідей щодо організації системи формування професіоналізму працівників поліції, функцій, змісту і способів його здійснення, а також перспективних напрямів його розвитку[3]. Ці концепції, що визначають науково-практичні основи формування професіоналізму працівників поліції, складаються в певному соціально-економічному, політико-правовому, культурно-історичному і духовно-ідеологічному контексті, відповідному конкретному суспільно-економічному і державно-політичному ладу. Будучи частиною концепцій діяльності поліції країни, психолого-педагогічні концепції формування професіоналізму працівників поліції відповідають офіційним базовим установкам, орієнтовані на їх адаптацію до діяльності поліцейських служб і підрозділів.

Еволюція світових поліцейських систем свідчить, що підставою будь-якої системи формування професіоналізму працівників поліції служать ідеологічні і соціально-політичні переконання, що відображають стратегічну мету, до якої прагне суспільство з погляду його соціального пристрою, і, відповідно, чим визначається діяльність його правоохоронних органів. Саме ідеологія і соціально-політичні переконання надають визначальний вплив на теорію і практику формування професіоналізму поліції, як одного з першорядних державних інститутів. Ідеологічні і соціально-політичні установки визначають зміст, цілі і формування професіоналізму працівників поліції, закладають першооснову переконань, устремлень і цінностей окремої особи і професійного співтовариства в цілому.

Для розвитку світової цивілізації в даний час характерне встановлення стандарту правової соціальної держави, до основних завдань якого належить процес вдосконалення системи правового забезпечення прав громадян, підвищення рівня законності і правопорядку, підтримка в суспільстві відчуття особистої безпеки і правової захищеності. Найважливішим підсумком суспільного прогресу західних країн з'явилося створення соціально активної держави, що задовольняє все більш високі соціальні потреби населення.

Основним чинником, що визначає сучасні концепції формування професіоналізму працівників поліції, є соціальна орієнтованість сучасної цивілізованої держави у всіх сферах суспільного життя. Розвитку соціальної держави в західних країнах сприяють високорозвинені суспільно-політичні інститути, структура стосунків власності і ринкової економіки, що склалися, ефективні механізми управління суспільством і державою.

Прямий вплив на психолого-педагогічні концепції формування професіоналізму працівників поліції зарубіжом здійснює державна політика у сфері поліцейської діяльності. Цілі, форми і методи реалізації державою правоохоронної функції визначають зміст і завдання формування професіоналізму працівників органів поліції. У цьому сенсі істотне значення має визначення ролі і місця поліції в суспільстві і усвідомлення їх повною мірою кожним працівником поліції. При цьому важливою психолого-педагогічною умовою є те, що поліцейські, будучи представниками держави, наділеними владою, повинні мати цілком конкретні установки про межі застосування цієї влади.

Одним з головних завдань формування професіоналізму працівників поліції є формування у них переконаності в соціальній необхідності і гуманітарній спрямованості своїй професії, розвиток у них відчуття гордості за неї, сприяння глибокому усвідомленню важливості поліцейської місії.

Треба відзначити, що ще відносно недавно в демократичних державах поліцейська служба не вважалася за популярну і престижну. Нерідко сам факт того, що людина служила в поліції, протиставляла його населенню.

В даний час в демократичних державах із стабільною економічною ситуацією і з високим рівнем правосвідомості поліцейські несуть свою службу за підтримки переважної більшості членів суспільства. У Німеччині, Франції, Великобританії, США, Японії і інших передових країнах давно освоїли соціально-педагогічну технологію, суть якої в тому, що поліція повинна охороняти громадський порядок таким чином, як бажає того само суспільство, що охороняється.

З вищевикладеного слідує, що психолого-педагогічні концепції формування професіоналізму працівників поліції базуються на принципах правової демократичної держави, де поліція представляє владу через згоду, а не через силу. Ці принципи є вирішальними у філософії поліцейської служби, що отримала розвиток на Західному світі в останні декілька десятиліть років.

Актуалізація соціального початку в діяльності поліції вимагає особливої організації поліцейських сил, а також сучасного підходу до навчання і виховання кадрів поліції, який має на увазі цілий комплекс психолого-педагогічних заходів, які спрямовані на розвиток комунікативної і психолого-педагогічної компетенції поліцейських. Сучасна поліцейська діяльність вимагає від вартових порядку чуйності, інтелекту, сили характеру, сміливості, але, перш за все, справжнього, усвідомленого бажання служити громадянам на користь всіх: особи, держави і суспільства в цілому. Поліцейські повинні покращувати якість життя громадян, застосовуючи, коли це необхідно, достатні силові засоби і методи; уміти розпізнавати ситуації, коли слід застосувати неформальне примушення у вигляді поради або застереження замість арешту або переслідування; завжди діяти без упереджень, із співчуттям і відповідно до найвищих, наскільки це можливо, етичних стандартів. У змісті діяльності збільшується питома вага психологічних знань, розвиток комунікативних умінь і навичок. Оскільки поліція розглядається як сервісне підприємство, то, отже, її керівник повинен мислити, як підприємець, що працює в специфічній сфері обслуговування населення. Але акцент робиться не на отримання фінансової вигоди (хоча і цей чинник враховується), а на вирішення тих питань, які ставить населення перед поліцією

і які входять в її компетенцію. При цьому від керівника поліції потрібні господарська обачність, підвищений професіоналізм, орієнтація на громадян, справедлива оцінка кожного поліцейського, що і враховується при їх підготовці. Все це обумовлює відповідні підходи до організації і спрямованості освіти, навчання і виховання працівників поліції всіх категорій і напрямків діяльності.

Ідея служіння поліції суспільству в тісній співпраці з громадянами перетворила поліцію на Заході з каральної силової структури в повсякденну цілодобову сервісну службу з широким спектром соціальних послуг, де «суспільство – це покупець, а поліцейський підрозділ – це продавець своєї поліцейської послуги». Поліцейська діяльність набуває все більше суспільну спрямованість. Більше 80% службового часу поліцейського складає допомога громадянам у вирішенні різних проблем. Соціальні послуги населенню зв'язуються з швидкою медичною і психологічною допомогою, пошуком людей, що загубилися, допомогою автомобілістам, що потрапили у важку дорожню ситуацію, і навіть порятунком тварин. Цей напрям діяльності займає зараз від 30 до 40% всіх викликів поліції в США. Крім того, традиційну підтримку поліцією громадського порядку включає втручання і арбітраж в сімейних і побутових конфліктах, забезпечення транспортного руху, контроль за рівнем шуму, видалення порушників порядку з суспільних місць, підтримка там спокою. Підраховано, що три з кожних десяти викликів поліції мають справу з цією категорією діяльності.

Разом з тим залишається в силі і традиційне призначення поліції: запровадження в життя законів, попередження і припинення злочинів. Боротьба із злочинністю продовжує залишатися головним пріоритетом в її діяльності і визначає включення в зміст навчання і освіти працівників поліції всіх держав вивчення питань боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, корупцією, оборотом наркотиків, фінансовими злочинами та ін. Сучасні поліцейські повинні володіти не тільки найрізноманітнішими знаннями і уміннями: знати законодавство; уміти управляти різними автотранспортом; чудово володіти

вогнепальною зброєю; знатися на комп'ютерах і інших технічних засобах; уміти проводити рятувальні операції на суші і воді; приймати пологи; угамовувати пристрасті уболівальників; вести переговори у разі захоплення заручників; володіти культурою міжнародних стосунків з мігрантами і етнічними меншинами. Поліцейські мають бути стійкими і безстрашними, справедливими і етичними.

Щоб всього цього досягти західні психолого-педагогічні технології передбачають могутню систему заохочувально-стимулюючих заходів. Висока оплата праці поліцейських, нагородження тих, що відзначився, «дошки пошани», «кімнати слави» і так далі поєднуються з постійними цілеспрямованими загальнодержавними заходами щодо зміцнення престижу поліцейської професії.

Роль поліції, що змінилася, в суспільстві вимагає, щоб негативні стереотипи, що склалися в суспільстві, були б зруйновані й їм на зміну прийшли нові, позитивні уявлення про працівника поліції. На цей час в розвинених зарубіжних країнах проблема створення потрібного іміджу і підтримки належного престижу поліцейської діяльності постійно знаходиться у фокусі уваги. Значущість ролі поліції, її авторитет в суспільстві і привабливість поліцейської професії в свідомості громадян створюються, насамперед, визнанням статусу поліцейських державою і наданні ним певного роду гарантій. У США працівнику ФБР на суді вірять як незаперечному авторитету – представникові державної влади, чие слово не береться під сумнів. У Англії, Італії, ФРН, Франції, США, Канаді і низці інших країн передбачаються різні види жорсткої адміністративної і кримінальної відповідальності за публічну образу поліцейських або напад на них, розповсюдження наклепу відносно поліції і так далі. В США у випадках умисного вбивства поліцейського або співробітника ФБР винний засуджується до тюремного ув'язнення (аж до довічного) або до страти[2].

Зарубіжом багато зроблено для того, щоб перетворити поліцію на ефективний державний інститут, що користується довірою і пошаною громадян. Сучасна зарубіжна теорія і практика формування

професіоналізму працівників поліції орієнтується на національно-історичні традиції, що втілені в правових актах і реалізуються в правоохоронній діяльності. Про це свідчить, зокрема, практика збереження історичних назв поліцейських органів низки країн, що підвищує їх престиж: Скотланд Ярд і Метрополітен Поліс (Столична поліція Лондона) у Великобританії, інститут Шерифа в США, Великобританії, Ірландії, Королівська Кінна Поліція в Канаді[5]. Етимологія назв багатьох поліцейських реалій може вже не простежуватися у функціях, але викликає асоціації з традиціями, що формує і підтримує відчуття пошани до поліцейської професії і правосуддя як у громадян, так і у самих вартових порядку. Так, слово «констебль» походить від латинського comes stabuli, що означає вершник; «шериф» – від словосполучення хранитель (reeve) графства (shires or counties), тобто shire reeve[5]. У США, які знамениті своїми демократичними принципами і волелюбними традиціями, керівника поліції будь-якого рівня прийнято називати шеф поліції – police chief.

Формування тієї або іншої концепції формування професіоналізму працівників поліції пов'язане з активним науковим пошуком, який спрямований на вдосконалення моделей її діяльності, визначенням її перспективних форм і способів. Теоретичною базою розробки концепцій формування професіоналізму працівників поліції служать роботи по філософії поліцейської діяльності, праву, поліцейським наукам, управлінню, політології, соціології, психології і етиці правоохоронної діяльності.

Західні теорії управління, організації і здійснення діяльності поліції завжди керувалися поточними суспільними проблемами, були орієнтовані на їх практичне рішення.

Характерною особливістю багатьох зарубіжних поліцейських управлінських, організаційних, освітніх і інших теорій є те, що за основу береться яка-небудь загальна теорія, що вже довела свою дієвість в якій-небудь області життєдіяльності, наприклад в економіці, а потім вона адаптується до умов поліції.

До чинників і передумов духовно-ідеологічного характеру, сприяючих формуванню сучасних концепцій

формування професіоналізму працівників поліції, можна віднести ментальність західної людини, особливості політико-правової свідомості суспільства в цивілізованих країнах західної цивілізації, сформовані на основі системи ідейних і ціннісних установок – індивідуалізму, прагматизмі, вірі в рівність можливостей і рівність всіх перед законом, пошана і гарантування прав особі і приватній власності, невторчання в приватне життя, пошани до чужого достатку, віра в соціальну справедливість.

Разом з тим, щоб побудувати високопрофесійну і ефективну організацію, поліція потребує розвитку у своїх працівників навиків вищого рівня, що відносяться до здатності успішно і конструктивно взаємодіяти один з одним. Це припускає розвиток навиків цілеспрямованості, менеджменту, міжособистісного спілкування, відчуття корпоративності, здатності працювати в команді і навиків взаємного партнерства з тими, хто не відноситься до правоохоронних органів.

Висновок. Таким чином, аналіз досліджень у галузі педагогіки, права та юридичної психології дає підстави стверджувати, що зарубіжом розроблені сучасні концепції формування професіоналізму працівників поліції з урахуванням соціально-економічних, політико-правових, психолого-педагогічних, духовно-ідеологічних умов державних устроїв. Враховуючи вибір українського суспільства на вступ до Європейського союзу, вважаємо за необхідне, впровадження зарубіжного досвіду формування професіоналізму у працівників поліції у діяльність практичних підрозділів ОВС та навчальних закладів МВС України.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є розробка системи, форм та методів формування професіоналізму майбутніх працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України з урахуванням зарубіжного досвіду підготовки поліцейських.

Література

1. Губанов А.В. Основы организации и функционирования полиции зарубежных государств и использование их опыта для совершенствования деятельности органов внутренних дел России : автореф. дис. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теория и история права и государства; история правовых учений” / А. В. Губанов. – М.: ВНИИ МВД России, 1997. – 49 с.
2. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран: организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А. В. Губанов. – Москва, 1999. – 288 с.
3. Васильев Д. В. Концепции организации деятельности полиции и возможность их использования в отечественной практике (на материале США и некоторых стран Западной Европы) : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теория и история права и государства; история правовых учений” / Д. В. Васильев – Москва, 2005. – 20 с.
4. Лапшина В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : [підручник] / В. Л. Лапшина. – Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. – 224 с.
5. Основы организации воспитательной работы с личным составом в органах внутренних дел: Учебное пособие / Под общ. ред. докт. педаг. наук, докт. юрид. наук, проф. В. Я. Кикотя. – М.: ЦОКР МВД РФ, 2008. – 400 с.

Cherkashyn A. I., candidate of psychological sciences

FOREIGN EXPERIENCE OF PSYCHO-PEDAGOGICAL SUPPORT OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The paper analyzed the socio-economic, political, legal, psychological, educational, spiritual and ideological foundations of modern concepts forming professionalism of law enforcement officials abroad. Attention is paid to the fact that the police service abroad provides services to the public in the law enforcement field. The necessity of using foreign experience in the formation of professional police officers in the development of systems, forms and methods of forming the professional future of law enforcement officers in the higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Keywords: professionalism, concept of professionalism, psychological and pedagogical support, police, law enforcement officers.